

БЕЛАРУСКІ ЛІМЕРЫК:
АСАБЛІВАСЦАДАПТАЦЫІ КЛАСІЧНАГА АНГЛІЙСКАГА ЖАНРУ

Т. А. Мотрэнка

Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка,
ул. Советская, 18, 220030 Мінск, Рэспубліка Беларусь,
e-mail: askirkal3@tut.by

Артыкул прысвечаны разгляду літаратурнага жанру «лімэрык», характэрнага для англійскай паэзіі абсурду. Вылучаны асноўныя рысы разглядаванага жанру, дадзена стылёвая характарыстыка, прыведзены прыклады. Праведзена параўнальная характарыстыка жанру ў англійскай і беларускай літаратурах.

Ключавыя словы. «лімэрык», англійская паэзія, беларуская літаратура, абсурд.

BELARUSIAN LIMERICK:
CLASSIC ENGLISH GENRE ADAPTATION FEATURES

T. A. Motrenko

Marsim Tank Belarusian State Pedagogical University,
Sovetskaya Str. 18, 220030, Minsk, Belarus,
e-mail: askirkal3@tut.by

The article is devoted to consideration of a 'limerick' genre, typical for the English absurd poetry. The main features of the considered genre are identified, the style characteristic is given, the examples are given. The comparative characteristic of the genre in English and Belarusian literatures is carried out.

Key words: «limerick», English poetry, Belarusian literature, absurd.

Лімерык — жанр англійскай паэзіі абсурду з багатай гісторыяй, які мае фальклорны пачатак. Прайшоўшы літаратурную адаптацыю, перыяд ананімнасці, ён набыў масавую запатрабаванасць у сучасных паэтаў, як пачаткоўцаў так і прафесійных літаратараў.

Сярод характэрных рыс лімерыка даследчыкі называюць ролю асобы ў развіцці жанру, у прыватнасці Эдвард Лір, класік англійскай паэзіі абсурду, перапрацаваў фальклорную аснову, пакінуўшы паслядоўнікам узор, на які да нашага часу арыентуецца сусветная традыцыя лімерыку, у т. л. беларуская. Першы вопыт лімерыкаў у айчыннай літаратуры належыць Андрэю Хадановічу, які ў 2004 г. выдаў кнігу "Землякі, або Беларускія лімерыкі". Паз-

ней творчымі набыткамі ў жанры лімерыка адзначыліся С. Балахонаў В. Фірхольд, Жбан Няўмера. Аднак калекцыя А. Хадановіча застаецца найбольш шматлікай, што таксама сведчыць пра ролю асобы ў развіцці жанру, а "Беларускія лімерыкі" ўяўляюць сабой багаты ілюстрацыйны матэрыял, неабходны для вылучэння асаблівасцей адаптавання англійскіх паэтычных традыцый на беларускай глебе.

У класічным лімерыку строга рэгламентаваныя і форма, і змест. Гэта пяцірадковік з рыфмоўкай *aabba*, напісаны анapestам, у якім першы, другі і пяты радкі маюць па тры стапы, а трэці і чацвёрты — па дзве. Расійскі даследчык літаратуры Я. Ключоў па кананічнасці структуры ставіць лімерык на адну прыступку з алфавітам: "Той, хто прачытаў хаця б адзін лімерык у сваім жыцці, пазнае наступны <...> як адмысловым чынам зарыфмаваную пяцірадковую кампазіцыю — заўсёды адну і тую ж рытмічна" [1]. Такую кананічнасць М. Мартысевіч называе гіперфармалізмам тэксту, які забяспечвае поспех жанру ў чытача: "Нонсэнс лімерыку смяшыць толькі тады, калі ўспрыняццю гумару не замянаюць фармальныя недакладнасці і расхістаны рытм, бедная ці недакладная рыфма і г. д." [3]

Рыфма ў лімерыку з'яўляецца жанраўтваральным фактарам і выкарыстоўваецца ў якасці аднаго з самых эфектыўных сродкаў упарадкавання формы. У большасці лімерыкаў Э. Ліра рыфма вынікае з экзатычнага для англійскай мовы тапоніма, таму ўспрымаецца як адзіна магчымая, забяспечваючы паэту і чытачу "радасць шчаслівай знаходкі, <...> пазнавання роднага слова ў чужым" [1]. У гэтым, на думку Я. Ключова, утрымліваецца "ўвесь фокус лімерыка, уся яго прывабнасць як жанра" [1].

У адрозненне ад Э. Ліра, які выкарыстоўвае геаграфічныя назвы, кіруючыся хутчэй фармальнымі, чым сэнсавымі меркаваннямі, А. Хадановіч свядома звяртаецца да беларускіх тапонімаў, прычым апелюе да пэўных гістарычных і культурных асацыяцый, а то і стэрэатыпаў, звязаных з тым ці іншым беларускім го-радам [5, с. 127]. Сам паэт тлумачыць такі выбар наступным чынам: яму "падалося цікавым насяліць псеўдаангельскім нонсэнсам беларускія гарады і вёсачкі, родныя, прыветныя, аддаючы даніну павагі вельмішаноўным землякам" [7, с. 7].

У кнізе А. Хадановіча вершы падзелены на сем частак: у шасці зарыфмаваныя гарады абласцей Беларусі, у сёмым — вуліцы Мін-

ска. М. Мартысевіч называв такі ход постмадэрністычным прыёмам — гульніёй, якую падказвае сама структура лімерыку ("паўбурымэ" на зададзеныя геаграфічнай картай рыфмы), разам з тым тлумачыць яго ўплывам тэндэнцый, што вызначалі развіццё беларускай літаратуры пасля 1991 г. [3]. Такі чынам, лімерыкі А. Хадановіча правакуюцца айчыннымі тапонімамі, звыклымі беларускаму вуху словамі, аднак гэта не аблягчае задачу паэту. Дастаткова ўзгадаць назвы беларускіх гарадоў і мястэчак, каб зразумець, што падабраць да іх нечаканую, дакладную рыфму — справа складаная, тым не менш, А. Хадановіч вырашыў яе на высокім узроўні. Радкі "Беларускіх лімерыкаў" трымаюцца на дакладных рыфмах (Вялейцы - жалеіцы - батлейцы [7, с. 104], Віроўлі - лоўлі - гадагадоўлі [7, с. 34], Бярозы - цвярозы - пагрозы [7, с. 12]); часам паэт практыкуе састаўную (Мядзела - імя дзеля - ладзілі [7, с. 118]; Заслаўя - палаў я - раўнапраўе [7, с. 108]; Быхава ў - выхаваў - "Чувіха - ваў!" [7, с. 89]) ці нават ламаную рыфму (Віцебску - Віцю б ску- - вышкіску [7, с. 32]).

Заўважым, што у "Беларускіх лімерыках" з тапонімам рыфмуецца два словы, тады як у класічным варыянце дадзенага жанру рыфмы першага і пятага радкоў ідэнтычныя. Такое адрозненне, на думку М. Мартысевіч, галоўным чынам звязана з тым, што сярэдняя даўжыня англійскага слова ў 2-3 разы меншая, чым у любой са славянскіх моў таму пяцірадковая страфа па-англійску здольная змясціць больш інфармацыі [3].

Нярэдка рыфма ў лімерыку ўдзельнічае у стварэнні камічнага эфекту. У А. Хадановіча дадзеная тэндэнцыя праяўляецца ў рыфмаванні тапонімаў з т. зв. непаэтычнымі словамі, што абазначаюць атрыбуты спажывецкай культуры ці сферы інфармацыйных тэхналогій, якія раней былі мала- ці зусім не ўжывальнымі і сталі звыклымі ў сучаснай рэчаіснасці. Напрыклад: Мельнікайтэ - мегабайты [7, с. 140], з-пад Менску - "эсэмэску" [7, с. 1170], Антопалю - "опэлі" [7, с. 9], Пінскам - "Клінскім" [7, с. 24], Кальварыі - "Аліварыі" [7, с. 134]. Такім чынам рэалізуецца прыем кантрасту, змяшання высокага і нізкага.

У лімерыках Э. Ліра рыфма, падабраная да тапоніма, часта адлюстроўвае дзівацтва галоўнага героя, так што ў чытача абавязкова павінна ўзнікнуць уражанне, быццам гэтае дзівацтва і ёсць "прамы вынік" уплыву на героя мясцовасці, дзе ён жыве [1]. Прыклады падобнай сэнсавай афарбоўкі рыфмы сустракаем і ў А. Хадановіча:

Працавіты мужык з-пад Вушачаў,
Як пчала, для кагасу ішачыў:
за гектарам гектар
браў у кветак нэктар.
Нават "сотавік" меў — люд аддзячыў [7, с. 35].

Улюбёнец жанчын з Баравухі
быў гарбаты, рабы, віславухі,
кірпаносы, крывы і суцэльна крывы
ад сардэчных турбот і сівухі [7, с. 31].

Кожны з радкоў у лімерыку выконвае пэўную функцыю. Першы радок называе героя, нярэдка заканчваецца тапонімам, з якім потым рыфмуюцца другі і пяты радкі. Другі радок характарызуе героя праз паведамленне яго пэўнай звычкі. Трэці і чацвёрты радкі часцей за ўсё апісальныя, нярэдка гэта рэпліка дыялогу. Пяты радок завяршае апавед або яшчэ раз характарызуе героя згодна таму, што пра яго было расказана. У большасці лімерыкаў Э. Ліра пяты радок — гэта паўтор першага радка з ацэначным прыметнікам [6, с. 12]. 3-за такой строгай арганізацыі лімерык Ліра называюць закрытай структурай, "якая прапануе, з аднаго боку, дастаткова вялікую колькасць варыянтаў, але з другога — карыстаецца стабільнымі лексічнымі блокам!" [6, с. 13].

А. Хадановіч нярэдка адступае ад ліраўскіх традыцый рэгламентацыі зместу, у прыватнасці не называе ў першым радку галоўнага героя ці асобу ўвогуле. Напрыклад:

Завіталі ў музей у Кушляны
тры Таляны й чатыры Каляны [7, с. 66].

У "прасунутай" школе ў Глыбокім
Навучанне было аднабокім..." [7, с. 36]

Яшчэ адно адрозненне ў семантычнай структуры лімерыкаў А. Хадановіча абумоўлена парушэннем цыклічнасці, якую Э. Лір стварае паўторам першага радка ў канцы твора. У дадзеным выпадку, на думку М. Мартысевіч, мае месца мадэрнізацыя класічнага жанру, калі аўтар выводзіць свае тэксты з шэрагу абсурдных, робячы іх больш разнастайнымі з дапамогай нечаканага фіналу [3]. Канцоўкаў лімерыках А. Хадановіча мае ключавое значэнне, часта ў ёй месціцца дасціпнасць твора. У ліраўскім варыянце жанра дзі-

вацтва героя часцей за ўсё паведамляецца ў першых радках, сюжэт развіваецца ад прычыны да супярэчнасці, пры гэтым аўтарам пакідаецца лакуна значэння для таго, каб чытач мог па-свойму інтэрпрэтаваць тэкст, у чым і ўтрымліваецца нонсэнс лімерыка Э. Ліра [6, с. 18]. У А. Хадановіча часта сюжэт разгортваецца паступова, нічога дзіўнага пра героя ў пачатку твора не паведамляецца, радок за радком дзеянне рухаецца да канцоўкі, парадаксальнасць якой заключаецца ў тым, што яна адначасова з'яўляецца кульмінацыйным момантам. Напрыклад:

Працавіты пчаляр з Капыля
адпачыць сеў наўпоблізь вульля.
Памыліўся стары:
пільнавала ўгары
птушка клясы "паветра-зямя" [7, с. 111].

Дзякуючы нечаканаму фіналу лімерыкі А. Хадановіча па змесце набліжаюцца да твораў іншых жанраў у прыватнасці да анекдота, пад якім "у сучасным словаўжыванні разумеецца невялікае жартоўнае апавяданне з дасціпнай у сваёй непрадказальнасці канцоўкай і нярэдка вострым палітычным зместам" [2, с. 34]. Падобнаму вызначэнню адпавядае шэраг лімерыкаў А. Хадановіча на сацыяльна-бытавыя, інтымна-рамантычныя, палітычныя тэмы. Тыповы прыклад лімерыка з анекдатычным зместам:

Хударлявы стары са Шпалернай
выбраўжонку вагі непамернай.
Зранку йшлі пад вянец,
а ўначы сужанец
просіць літасьці: "Будзь міласэрнай!" [7, с. 149]

Блізасць лімерыкаў да анекдотаў стане больш відавочнай, калі звярнуць увагу на фальклорную прыроду дадзеных жанраў. Як адзначае М. Мартысевіч, лімерычная страфа, абеларушчаная А. Хадановічам, "па сваёй будове апынулася значна бліжэй да беларускага фальклору, чым здавалася б" і класічны англійскі жанр "арганічна ўпісаўся ў айчынную традыцыю паэтычнай гумарыстыкі менавіта дзякуючы свайму тыпалагічнаму падабенству да некаторых элементаў беларускай народнай творчасці" [4, с. 70].

У некаторых лімерыках А. Хадановічам высмейваецца пэўная загана героя, яны адрозніваюцца лаканічнасцю і вастрынёй думкі, абавязкова маюць нечаканую канцоўку. У паэтычным сэнсе такіх твораў маюцца ўсе прыкметы эпіграмы, напрыклад:

Літаратар-асьветнік з Жудро
у кнігазборы ня мае Дыдро
ні Русо, ні Вальтэра,
бо забіта кватэра
толькі членамі Палітбюро [7, с. 133].

Часцей за ўсё героямі такіх лімерыкаў з'яўляюцца творчыя асобы, паэт высмейвае псеўдамастацтва, адюстроўвае канфлікт высокіх памкненняў і побытавай рэальнасці.

Галоўным адрозненнем сучасных лімерыкаў ад класічных лічыцца адыход ад радавога сэнсу абсурду, які ў сучасных лімерыках у большасці выпадкаў адсутнічае, а камічны эфект дасягаецца за кошт разнастайных стылістычных прыёмаў [6, с. 18]. Тым не менш у А. Хадановіча знаходзім лімерыкі, якія трымаюцца на класічным абсурдзе з адценнем нацыянальнага каларыту. Героі такіх твораў жывёлы ці міфалагічныя істоты, якія дзейнічаюць у абставінах, звычайных для чалавека, за кошт чаго і ствараецца алагічнасць сітуацыі. Напрыклад:

Малады ваўкалак з Ваўкавыску
меў даволі прыгожую пыску,
у дзіцячым садку
працу вёў у іўртку
й атрымаў гарадскую прапіску [7, с. 56].

Што датычыцца стылістычных прыёмаў стварэння эфекту камічнага, то неабходна адзначыць, як і ва ўсіх тэкстах А. Хадановіча, у лімерыках багата алюзій і рэмінісцэнцый. Так, адсылкі да дзвюх літаратурных крыніц назіраюцца ў наступным прыкладзе:

Культуртрэгер чувіху з-пад Быхаваў
Ніцшэанскіх традыцыях выхаваў...
'Адказы, сьвет мой, люстра,
што казаў Заратустра".

А люстэрка ў адказ ёй: "Чувіха — ваў!" [7, с. 89].

Нярэдка гумар у лімерыку грунтуецца на каламбур, у якім, напрыклад, абыгрываецца двухсэнсоўнасць, выкліканая ўжываннем слова ў фразеалагічным звароце і ў прамым значэнні:

Літаратарка з вуліцы Ракаўскай
калбасою сілкуецца кракаўскай
а бальзакаўскі ўзрост
патрабуе наўпрост
гучнай славы — прынамсі бальзакаўскай [7, с. 145].

3 мэтай стварэння камічнага эфекту А. Хадановіч выкарыстоўвае аманімію ("Падрывальнік мастоў з-пад Мастоў" [7, с. 71]), алітэрацыю ("Вірлавокі мангуст з-пад Віроўлі" [7, с. 34]), вульгарызмы, словы замежных моў, згадванне артэфактаў савецкай рэчаіснасці і інш.

Героі лімерыкаў А. Хадановіча — гэта пазнавальныя тыпажы, персанажы з ярка акрэсленым сацыяльным статусам, праз учынкi якіх паэт рэпрэзентуе Беларусь, яе гісторыю і сучаснасць, культуру і побыт ("шляхетная паненка з Заслаўя" [7, с. 107], "піянэр Усяслаў з Гарадзёі" [7, с. 105], "красамоўны змагар з Бангалору" [7, с. 125], "віртуоз-арганіста ў Барунах" [7, с. 92]. Нягледзячы на адсутнасць уласных імёнаў, персанажы надзвычай індывідуалізаваныя. Выразная "беларускасць" лімерыкаў А. Хадановіча ёсць яшчэ адно адступленне ад класічных традыцый, згодна з якімі герой англійскага лімерыка пазбаўляецца пэўнай сацыяльнай ролі і раскрываецца праз супрацьпастаўленне грамадству, калі здзяйсняе бязгледзя ўчынкi, што выклікаюць непрыязную рэакцыю натоўпу [3].

У сучаснай беларускай паэзіі лімерык займае маргінальнае становішча як прадукт сінтэзу адрозных паэтычных традыцый, у выніку якога ва ўмовах выканання фармальных патрабаванняў класічны англійскі абсурд у змесце выпяняецца нацыянальным каларытам. Абеларушчаны А. Хадановічам лімерык перастаў быць экзатычным, значна наблізіўся да народных вытокаў у параўнанні з класічным варыянтам, адначасова гэта высокамастацкая з'ява, якая патрабуе ад паэта выдатнага валодання мовай і стылістычным інструментарыем.

Літаратура

1. Ключев, Е. В. Теория литературы абсурда / Е. В.Ключев [Электронны рэсурс]. - Рэжым доступу: http://modernlib.ru/books/klyuev_evgeniy_vasilevich/teoriya_literaturi_absurda/read/
2. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина. - М.: НПК "Интелвак" 2001. - 160 с.
3. Мартысевіч, М. Маргінальныя жанры вершу ў сучаснай беларускай паэзіі: лімэрык / М. Мартысевіч [Электронны рэсурс]. - Рэжым доступу: http://old.belcollegium.org/lekcyji/litaratura/martysievicz_01.htm.
4. Мартысевіч, М. Сэнс беларускага нонсэнсу (лімэрыкі А. Хадановіча) / М.Мартысевіч // ARCHE. - 2002. - № 3. - С. 56-59.

5. Мартысевіч, М. Паміж літаратурай і фальклорам: маргінальны статус жанра лімерыка / М. Мартысевіч // Фалькларыстычныя даследаванні. Кантэкст. Тыпалогія. Сувязі : зб. арт.; пад рэд. Т. А. Марозавай, В. В. Прыемка. - Вып. 3. - Мінск, 2006. - 224 с.
6. Пыско, Н. М. Ад нетрадыцыйных жанраў да вечных тэм: творчасць маладых / Н. М. Пыско // Сучасная літаратура: каардынаты ідэина-мастацкага пошуку. - Мінск, 2008. - С. 125-165.
7. Соболева, Н. В. Английская абсурдная поэзія: праблемы поэтыкі і перавода (на прымере творчства ЭЛіра): автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.01.03; 03.11.2008 / Н. В. Соболева; УрГУ ім. А.М. Горькаго. - Екатеринбург, 2008. - 23 с.
8. Хадановіч, А. Землякі, альбо Беларускія лімэрыкі / А. Хадановіч. - Мінск: Логвінаў, 2004. - 155 с.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УПРАВЛЕНЦЕВ В ГЛОБАЛИЗИРУЮЩЕМСЯ МИРЕ

С. А. Радькова

Академия управления при Президенте Республики Беларусь,
ул. Московская, 17, 220007 Минск, Республика Беларусь
e-mail: radzkovasvet@mail.ru

Статья представляет собой обзор взглядов различных учёных на проблему профессиональной подготовки будущих управленцев в глобализирующемся мире. В международном бизнесе могут возникнуть трудности (коммуникативные барьеры) не только из-за культурных различий стран, а также проблемы чисто коммуникативного характера, связанные с различиями в уровне социального и экономического развития, нравах, правовых нормах, языке, культурных и религиозных обычаях и традициях. Причем часто затруднения возникают на уровне не культур, а личностей, которые выступают как самобытные представители культур.

Ключевые слова: глобализация, подготовка специалистов, международный бизнес, язык, культура, обычай.

NEW APPROACHES TO FOREIGN TRAINING OF FUTURE MANAGERS IN A GLOBALIZING WORLD

S. A. RaŭTkova

Management Academy under the President of Belarus,
Moscowskaya Str. 17, 220007, Minsk, Belarus
e-mail: radzkovasvet@mail.ru